נר למשה

המדור נערך לזכר נשמת הרה"ח –
ר' משה בהר"ר ישכר בעריש
ברונשטיין ע"ה ת.נ.צ.ב.ה.

יומא דנשמתא

הגה"ק רבי משה בן אדרת מאזמיר זי"ע – בעל 'ברך משה'

יומא דהילולא י"א מנחם אב (תק"ב)

"עיר וקדיש חד מן קמייא, אריה דבי עלאי דין גלי רזיא, מאיר לארץ ולדרים, סיני ועוקר הרים, אמיץ לבו בגבורים, מעלת הרב הגדול, ידיו רב לו מבצר עוז ומגדול, כמהר"ר משה ן' אדרת זצוק"ל וזיע"א".

אלה המה מקצת שבחיו כפי שמצאנו בהסכמת הגה"ק רבי אברהם פלאג'י מאזמיר זצ"ל לספרו 'דברי משה', בה הולך ומונה בשבחו של אותו צדיק, לאחר שהוא מספר שם על שאר חיבוריו, אשר על ידם "יצא מוניטין שלו, פרי עץ הדר כפות תמרים, **הברכה אשר 'ברך משה' על גפ"י מרומי שמו נודע בשערים, והו"ד ידו נטויה ספר 'תורת משה' פירוש המשניות**, מתוק לפיות, וזאת התורה אשר שם משה".

וממשיך שם בדבריו אודות המחבר: **"האיש משה גדול ורב גובריה, מוסמך בדורו דנפיש נהוריה**, לא לאורנו הוא צריך לתומכו ולסעדו, לבא בארש"ת סמיכה בעזר"ה מסכיים לפתחו עזר כנגדו, כי האיש אדוני משה אל אצילי בני ישראל שלח ידו, יסמ"ך משה גדול כבודו, ואמנם ויבא אברהם באר"ש להעיר אוזן שומעת, מי בעל דברים למי שאין ידיעתו מכרעת, **ישראל ידע שמאיר עיני גולה, מרומם על כל ברכה ותהלה, מי לנו גדול ממשה"**.

תהלה למשה:

רבינו **משה בן-אדרת** היה שריג מענפי האילן הגדול של משפחת רבינו **שלמה בן-אדרת - הרשב"א**, מגדולי רבותינו הראשונים כמלאכים.

פרטים על הוריו, מקום הולדתו וימי נעוריו, נעלמו מאתנו, רק את זאת ידענו שראשית הרבצתו בתורה ובהוראה היתה בעיה"ק צפת תובב"א, וכפי שמצאנו שמו חתום בין רבני וחכמי צפת על אגרות השלוחי-דרבנן לארצות הגולה (ראה 'המעלות לשלמה', נא אמון תרנ"ד, מע"ג, מע' מ אות כא; 'שלוחי ארץ ישראל', ירושלים תשי"א, עמ' 432-431).

מתלמידיו בצפת נודע הגה"ק רבי בנימין פונטרימולי זי"ע שמביא באחת מתשובותיו מעשה רב שראה אצלו: "לענין קיום בי"ד שנתקיים השטר באשרתא דחתים עליה הרב של העיר והוא באחד, הרב 'תרומת הדשן' ז"ל (סי' שלב) כתב דמנהג פשוט הוא לתופשי ישיבה שחותמים ביחיד לקיים שטר... **ואני ראיתי למור"י הרב מוהר"ם ן' אדרת ז"ל על אדמת הקדש צפת תוב"ב שהיה חותם באשרתא הוא לבדו עפ"י הוראת מוהר"ר ישראל ז"ל**. ואני הייתי תמיה, שהרי מרן 'בית יוסף' ז"ל (בטור חו"מ סי' מו סק"ג) כתב על דברי מוהר"י ז"ל ואנו לא ראינו ולא שמענו..." (שו"ת 'שבט בנימין', שאלוניקי תקפ"ח, סי' צו).

בפי ישרים נערץ ונקדש שמו, וכה מתארו אחד מחכמי צפת וירושלים, הגה"ק רבי יוסף בן ג'וייא זי"ע - בעל 'טל אורות': "נדרשתי את אשר שאל מאיתי **הרב הכולל השקדן בתורה כמהר"ר משה בן אדרת זלה"ה**, על מה סמכו ישראל קדושים אשר בארץ ישראל הדרים בעיר הקדש צפת תובב"א, לחלל מעשר שני על שוה פרוטה ואפילו ממין על שאינו מינו, שנוהגין לחלל הכל על שוה פרוטה של לחם, והוי ממין על שאינו מינו..." ('טל אורות', שו"ת סי' א).

גם בתשובה ארוכה של הגה"ק רבי דוד פארדו זי"ע בעניני טומאה וטהרה, הוא מזכיר - בין יתר גדולי הדור שסברו כוותיה - את **"הרב המו' כמוה"ר משה ן' אדרית ז"ל שבעה"ק צפת אמת תו"ב"** (שו"ת 'מכתם לדוד', יו"ד סי' נא, דף קלט:).

משה אמת:

מעודו היתה האמת נר לרגליו, לא חת מפני איש ולא נשא פנים בתורה. והכי קא משתבח ביה גאון עוזינו החיד"א זצ"ל בספרו 'שם הגדולים' (מע"ג, מע' מ אות צה): "**הרב החסיד מהר"ר משה ן' אדרת**, חיבר על כל הש"ס זולת סדר קדשים, וחבור על הרמב"ם ועל הרא"ש ועל הטורים, וספר שו"ת ועל המקרא, וחבור על כל המשניות כולם. **ודרך הרב 'פרי חדש' לקח להתוכח עם גדולים וקטנים בכח סוגיות ופלפול**[1]. וסך הכל י"ב ספרים".

עוד מציין שם החיד"א לבקיאותו העצומה, ש"**היה בקי בנגעים ואהלות ועירובין וכיוצא**, כמו שכתב הרב עצמו בתשובתו, הובאה ב'עין משפט' יו"ד סימן י' עיי"ש", ומעיד החיד"א מאשר שמע מפי השמועה על הדר גאונו: "**גם אני שמעתי שהיה זכרן גדול ובקי מאד וקולו כנהר וכמעיין המתגבר להפליא**".

ואמנם בשו"ת 'עין משפט' (קושטאדינה תק"ל) מוצאים אנו לויכוח גדול בדבר הלכה שהיה לרבינו עם הגה"ק רבי עזרא מלכי זצ"ל אב"ד אי רודוס, בענין חטים המלובשים בתבן הנמצאים בתוך התבואה שנלקחים מן הגוי, והם נמרחים על ידי ישראל שהביאם לתוך ביתו, אי חשיבי כנגמרה מלאכתן על ידי ישראל וחייבים בתרומות ומעשרות, או אזלינן בתר רוב חטים שבכרי שנמרחו ביד גוי וכו'. רבי עזרא מלכי בתשובתו (יו"ד סי' ז) צידד לפטור, לעומתו העלה מהר"ם ן' אדרת (שם סי' ח) לחייב החטים בתרומות ומעשרות. חזר רבי עזרא מלכי לסתור דבריו (סי' ט), בפתחו דבריו: "ראיתי מה שכתב **אור עינינו החכם השלם הדיין המצויין ה"י**, וחרב חדה אזר במתניו לבטל דברי, ואם באתי לדברות ואמירות יצא הענין אל מכוון אחר, והתורה תהיה מונחת בקרן זוית, לכן גמרתי חצני לכוף את יצרי שלא לדבר תועה, כי ה' יודע שאין כונתי אלא להוציא לאור תעלומה...".

שוב השיג עליו ר"מ ן' אדרת בתקיפות ובאורך (סי' י), ובכאן נצטט את ראשית דבריו: "אנכי הרואה דברי החכם השי' והכולל אח"י רם כמה"ר עזרא מלכי ה"י, וילך שובב בדין זה, וכמתלהלה היורה זקים ויאמר הלא משחק אני נוגע בכבודנו, עד שהפריז על המדה באומרו בלבו דכי הדדי נינהו, ולא ידע אנוש כי גבה טורא בינינו אלף אמה סביב ויותר מהמה עד כדרך יום כה וכדרך יום כה. **והנה שמעי הולך בכל העולם, עד כי מברכין על המוגמ"ר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, וגדולי ישראל העומדים ברומו של עולם, חי בני, שמעתי אומרים מהם דמעטים יש בדור הזה כמוני, יען שבדקו בקנקני ומצאוני מלא על כל גדותיו בדינים נמצאים כגון נגעים ואהלות ועירובין ועוקצים וכיוצא בהם. וברוך ה' כי חנני אלקים וכי יש לי כל, חיבור על כל התלמוד זולת סדר קדשים, וחיבור על הרמב"ם ועל הרא"ש ועל הטורים, וספר שו"ת, ועל ארבעה ועשרים, וחיבור על כל המשניות שמסדר ברכות ועד עוקצין, ודרך ה'פרי חדש' לקחתי להתווכח עם גדולים וקטנים ע"י סוגייאות ופלפולים, עד דתיתי לי דחדי קב"ה בפלפולי... עד שסך הכל חברתי י"ג ספרים, ה"ה כמוס עמדי חתום באוצרותי עד עת בא דברו. וטרחתי בתורה בעשר אצבעותי זה לי ארבעים שנה**, והכת"ר חשב בלבו מחשבה מועלת דמית היות אהיה כמוך, אוכיחך ואערכה לעיניך דאטו למיחוי במחוג קמי מלכא קדישא מחוינן ליגע בכבודי, **אחר שעברתי לכולי תלמודא פעמים שלש זולת סדר קדשים. ואם אפתח פי בתורה, יש לאל ידי בס"ד לומר חידושים יום או יומים עד חדש ימים. ואני כובש נבואתי מטעם כי חרפת אדם לוקח כל הנקרא בשם ת"ח בארץ הלזו הנשמה... זולת לשרידים אשר ה' קורא גיליתי טפח וכיסיתי טפחיים**, הא ודאי כל כי האי מילתא שרי ליה לאיניש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעין ליה...".

ובסיום דבריו כתב: "עד כאן דנתי לו בשוגג, ומהיום והלאה אם ישובב עוד בדין זה אקריב את דיני קמי מרנא ריש מתא ושאר הרבנים דמבית ומחוץ, ובטחתי שיאחז צדיק דרכו לילך אחר האמת, שזה הוא שבחו של אדם כמאמר התנא ז' דברים בחכם וחילופיהן וכו', והאדון הוא מן חברייא כי יודע אני גם מתמול כי הוא קולע אל השערה ולא יחטיא בכל דבריו והולך בתומו צדיק ביראת חטא וענוה מעטרתו. הלא כה דברי כאש נאם הצעיר **משה ן' אדרית**".

בתשובה שלאחריו (סי' יא) חזר רבי עזרא מלכי להשיב על דבריו, וגם הוא בריתחא דאורייתא, כשאת דבריו חותם בזו הלשון: "... בהא סלקינן ובהא נחתינן דאין לעשר הני חיטים המלובשין וכדכתיבנא לשעבר ומינה לא תזוז. כה דברי שפל אנשים ידעתי ערכי הצעיר **עזרא מלכי ס"ט**".

[החיד"א מזכיר ויכוח זה בקיצור בספרו 'שיורי ברכה' (שאלוניקי תקע"ד, יו"ד סי' שלא אות ב): "חטים המלובשין בתבן הנמצאים בתוך התבואה הנקנית מן הגוי ומקנה אותם ישראל בבית, יש להקל ואין החיטים הללו שהיו בתבן וישראל נקה אותם חייבים בתו"מ, הרב עזרא מלכי בשו"ת 'עין משפט' י"ד סי' ז, ובסי' ח' **אריה שאג הרב המובהק סיני ועוקר הרים אסקלוסטיקא דאורייתא**[2] **כמהר"ר משה ן' אדרת זלה"ה לחייב החטים הללו בתו"מ**, וכן בסי' יו"ד הפליא עצה לחייבן, אכן הרב המחבר ז"ל סי' ט' וסי' י"א משיב על דבריו ומסיק לפוטרן מכל וכל"].

הארכנו בפרק זה, שמשקף פן מיוחד במשא ומתן תורני, בחדות הפלפול וריתחא דאורייתא דקא מרתחא בהו, ובכבודן של חכמים הנצרכים לשמינית שבשמינית כהוראת חז"ל (סוטה ה.). גם ממנו נכיר את עוצם עמלו בתורה של רבינו ורוב התמדתו בתורה כל הימים, וגם את רוב חיבוריו שחיבר בכל המקצועות.

"נקדה לו חמה בעבורו"

בערוב ימיו[3] עבר לגור בעיר ואם בישראל אזמיר שבתורכיה, "ומשה עלה שמים **ביום אחד עשר לח' מנחם** שמו כשמו של משיח לאיכא דאמרי" (משער ספרו 'דברי משה'). בין מספידיו היה הגה"ק רבי אברהם ן' עזרא מאזמיר זי"ע - בעל 'בתי כנסיות' (עי' בספרו 'בית האסופים', דף כט ע"א: "בדרוש הספד של הרב המופ' כמוהר"מ ן' אדרת ז"ל בעל ס' ברך משה שנדפס מחדש").

וכה ממשיך החיד"א לספר ב'שם הגדולים' (שם): "ונח נפשיה בעיר אזמיר, חיים לן שבק, זלה"ה. ובקרב ימים מועטים נשרפו כל בתי ישראל שבעיר והקהלות, והגם שהיה הפסד גדול מאד, לא נפקד מהם שום נפש מישראל, וכמעט קודם פטירתו רמזה הרב ז"ל". והוא מסיים במעשה נס שאירע בקבורתו: "ויש שאמרו, שנפטר הרב הנזכר ביום הששי אחר חצות, **ונעשה נס בקבורתו**".

את מעשה הנס מגלה הגר"ח פלאג'י זצ"ל בספרו 'כל החיים' (אזמיר תרל"ד, מע' מם אות עא): "הרב הגדול גור בארץ הזאת (-אזמיר) **בעל ספר ברך משה בן אדרת ז"ל** נח נפשיה יום אחד עשר לחדש מנחם שנת שב"ר (-תק"ב)[4], ולהיות שנטלו הגוים מצבת אבן שעל גבו, לזכרון כתבתיו. **והיה כתוב על מצבת קבורתו ברמז מה ששמענו מפי זקנים דנקדה לו חמה בעבורו** (זרחה בשבילו, עי' גיטין נו.). אך לפי החשבון ולא בד"ו, אינו מכוון[5], ורחוק הדבר דעכב היתה מערב עד ערב ממיתה לקבורה"[6].

עוד כותב הוא לגבי ספריו: "והן בעון ספרו הנחמד 'תורת משה' על פירוש המשניות, התחיל הרב צרר המר דודי לי תנא דבי אליהו להדפיסו בליוורנו, ושם נאבדו כתבי הקדש, חבל על דאבדין ולא משתכחין"[7], ומספר בזה דבר פלא: "**ומזקנים אתבונן דצריך להשמט שלא לכתוב עליו קושייא ופירכא מאיזה השגה, דקפיד מר**. והוא מעין מ"ש בהקדמת 'פרי תואר' להרב הקדוש מהר"ח בן עטר ז"ל[8], וכיוצא בזה שמעתי מפי הרב הגדול מרן זקני בעל 'חקרי לב' ז"ל מעשה נורא בהשגתו על מורינו הרב הגדול מהרח"א ז"ל בספר 'מקראי קדש', דבא לו בחזיון דלא צדק, ובבקר הבין דכך היה, והיה נזהר מאותו יום לדקדק היטב עליו ולהזכירו בכבוד ואימה, זיע"א".

זרעו אחריו היו בניו החכמים השלמים רבי **יצחק מורינו** (עי' 'ברך משה', דף ה טור ד), ורבי **מצליח**, זצוק"ל.

מכל חיבוריו וכתביו נדפסו רק שני ספרים לאחר פטירתו, והם: **'ברך משה'** על הש"ס (שאלוניקי תקס"ב)[9]; **ו'דברי משה'** חידושים על הטור **וב"י** (אזמיר תרנ"ב). וכן נכנסו מקצת מחידושיו בספר 'שרשי הי"ס' להגה"ק רבי רפאל יצחק מאייו זצ"ל (שאלוניקי תקס"ז-תקע"ג), כמ"ש בהקדמתו שהגביר ר' חיים הלוי מירקאדו ז"ל כשעזר לו **בהוצאות הדפוס**, ציוהו שיכניס בספרו מחידושי "האדם הגדול בענקים, מעלת הרב הגדול כמוהר"ר משה ן' אדרת זצוק"ל".

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן

---

[1] כידוע היה כל הוייתו ומהותו של ה'פרי חדש' אמת צרופה ונוקבת, ואך ורק זאת היתה נר לרגליו תמיד, וכדברי עצמו בהקדמה לספרו: **"לפני רבותי על גבי קרקע דנתי, אך על בירורם לא סמכתי, אלא על בחירתי ובירורתי, כי אין לדיין אלא מה שעיניו רואות ולמראה עיני שפטתי, ולהלכה ערוכה וברורה פנים לא נשאתי"**.

[2] עי' בראשית רבה (פרשה סד אות י): "אמרין יעול ר' יהושע בן חנניה דהוא **אסכלוסטקיא דאורייתא**". פירש"י: "מקבץ התורה בלשון יון". ובפי' 'מתנות כהונה' כתב: "אדון של בית המדרש ובקי לסדר דברי אגדה המתישבים על לב יודעיהם. בית המדרש נקרא בלשון יון 'סכולא'. כן פירש הערוך".

[3] בשנת תצ"ו עדיין היה בצפת (וכפי שנמצא חתום על אגרת שד"ר מצפת לאיטליה, ראה 'שלוחי ארץ ישראל', שם), ותאריך פטירתו באזמיר היתה בשנת תק"ב. מזה נראה שעבר לגור שם רק בערוב ימיו.

[4] בהעתקת מצבות רבני וחכמי אזמיר (נדפס בסו"ס 'עניני ש"צ', ברלין תרע"ג, עמ' 144) הובא נוסח מצבתו: "הרב השקדן בתורה כמו' **משה ן' אדרת** ז"ל ב"ס ברך משה, י"א אב ש' תקי"ח". וכנראה נפל טעות בתאריך שנת פטירתו.

[5] היינו לפי המבואר בשו"ע (סי' תכח סק"א) דיום תשעה באב לא יחול בימים בד"ו. ולפ"ז אם נפטר ביום ו' י"א אב, אם כן חל ט' באב ביום ד', והא קיי"ל דלא יחול בד"ו. [ובאמת י"א אב חל בשנת תק"ב בשבת (ות"ב היה אז ביום ה'), ואם כן י"ל דנח נפשיה ביום ו' ונקדה לו חמה, ומשו"ה קבעו יום פטירתו לי"א אב, אף שבדין היה ביום י' אב. דאם לא כן תאריך י"א אב סותר לקבלה הנוספת שהביאה גם החיד"א לגבי הנס בקבורתו. וצ"ע].

[6] היינו דהגר"ח פלאג'י שיער דנח נפשיה ביום ו', ונקדה לו חמה בעבור זה, ומכח זה כתב דשמא י"ל דנח נפשיה ביום ה' בערב, ועכב היתה מאז ועד יום ו' בערב. דדוחק הוא שיעכבוהו כל כך.

[7] ראה בהקדמת המגיה - ה"ה הגאון רבי רחמים אליהו חזן (בן בעל 'חקרי לב') זצ"ל - בראש ספר 'ברך משה': **"הן שתי ידים זוכות זכייה דאורייתא... להוציא לאור הני ספרי דבי רב שתים כהלכתן, ספר 'תורת משה' פי' על המשניות, הלא זה על מכבש הדפוס במתא ליוורנו יע"א..."**. ובספר 'המעלות לשלמה' (מע"ס, מע' ב אות מג) הביא דבריו וכתב על זה: "ולא ראיתיו עד הנה". ולמדין מזה שרק התחילו להדפיסם בליוורנו, ושם נאבדו הכתי"ק. ואמנם בידי הגר"ח פלאג'י עצמו היה חיבור בכתי"ק של רבינו הנקוב גם בשם **'תורת משה'**, אך בעוה"ר נשרף חיבור זה, וכפי שמתאונן על כך בהדיא בספרו **'ראה חיים'** (ח"א, שאלוניקי תר"כ, דף עד:).

[8] כנראה כוונתו לדבריו הנוקבים האלו של האוה"ח הקדוש זי"ע שכתב שם: "והיו דברי אלה מול כל קורא שאם לפקח בדבריי הוא בא ואצ"ל לקנטרני, נגידים אדבר להמיתו בעקישת ולחישת ונשיכת נחש, ואוסר אני עליו פריי למאכלו ותוארו לעיניו".

[9] חידושים עמ"ס סוכה מתוך ספר זה, נדפס מחדש בתוך ספר "יין ישן בקנקן חדש' עמ"ס סוכה (הוצאת מכון "הדרת חן", טבת תשע"ד), והיה לנו לעינים תולדות המחבר בעריכת הר"ר נפתלי אהרן וקשטיין שליט"א.

מאת: הרה"ח ר' **ישכר בעריש ווייס** שליט"א

הופיע! קובץ "אור הצפון" לחודש אב

- באהלי צדיקים
  [illegible]
  כ"ק מרן אדמו"ר מהר"א ד"ע עם צדיק בית מודזיץ זצ"ל
  עם שיחת קודש מפי כ"ק האדמו"ר ממודזיץ שליט"א
- ימים מקדם
  [illegible]
  כ"ק מרן אדמו"ר מהר"א ד"ע [illegible]
- בקדושה של מעלה
  [illegible]
  כ"ק מרן אדמו"ר מהר"א ד"ע
  מפי הרה"ח ר' משה דוד שארף שליט"א

טובות זכרונות
הרה"ח ר' אברהם ליב ברטמן ז"ל
מקראקא - תל אביב
בעל תפלה אצל כ"ק מרן מהר"א ד"ע
הרה"ח ר' צבי אליהו שטראוס ז"ל
[illegible] - בני ברק - ירושלים
הרה"ח ר' ישראל [illegible] ז"ל
[illegible] בקודש אצל כ"ק מרן מהר"א ד"ע

אור הצפון

לפרטים
והצטרפות
ניתן להתקשר
0-722-411-322
באין מענה נא להשאיר
הודעה בתא הקולי